

AUREA DICTA

conscripsit A. D. MMI Ulf Swedjemark

Asterisk (*) före citat anger att särskild upplysning finns i *Verba et commentarii in Aurea dicta* fr.o.m. sid 28.

Summa summarum. (Plautus)

Ultima Thule. (Vergilius)

Cogito, ergo sum. (Cartesius/Descartes)

Dum spiro, spero.

5 * Et in Arcadia ego.

* Deus ex machina.

* Servus servorum Dei.

Margaritas ante porcos. (Mattheus 7,6 enl. *Versio Vulgata*)

Post festum.

10 Periculum in mora.

* Per aspera ad astra.

Non multa sed multum *vanlig variation av* Multum, non multa. (Plinius d. y.)

Per rectum.

* Non liquet. (Cicero)

15 Si libet, licet.

Habemus papam.

Silent leges inter arma. (Cicero)

* Cum tacent, clamant. (Cicero)

* Primum non (*eller* nil) nocere. (Latinsk översättning av första punkten i Hippokrates' läkared)

20 Vestigia terrent. (Horatius)

In cauda venenum.

Verbi divini minister. (*Förkortat VDM*)

Iurare in verba magistri. (Horatius)

* Sine ira et studio. (Tacitus)

De mortuis nil nisi bene.

Nihil peccat, nisi quod nihil peccat. (Plinius d. y. om en man)

5 In vino veritas.

Otium cum dignitate.

Per capita.

* Do, ut des.

Sit venia verbo.

10 Ius summum saepe summast (= summa est) malitia. (Terentius)

Summum ius summa iniuria. (Cicero)

O tempora, o mores! (Cicero)

Homo sum: humani nil a me alienum puto. (Terentius)

Aurea mediocritas. (Efter Horatius)

15 Nomen nescio. (N. N.)

Ignoto militi.

Sine Cerere et Libero (= Baccho) friget Venus. (Terentius)

* Omnis amans amens.

Per os

20 * Sero venientibus ossa.

Sat sapienti *efter* Dictum sapienti sat est. (Plautus)

* Vari(um) ét mutábile sémper/ fémina. (Vergilius)

* Consuetudinis magna vis est. (Cicero)

* Cur caelum et terras misceant? (Livius)

* Nosce te (ipsum)!

* Divide et impera.

Ómnia vincit amor, et nós cedámus amóri. (Vergilius)

5 Labor omnia vincit. (Efter Vergilius: *Labor improbus omnia vincit*)

* Innocue vivito, numen adest. (Linnés valspråk efter Ovidius)

Pactum turpe.

* Nemo ante mortem beatus. (Efter Ovidius)

Nemo saltat sobrius. *Kortversion av* Nemo enim fere saltat sobrius, nisi forte insanit. (Cicero)

10 * Tacitast (= Tacita est) melior mulier semper quam loquens. (Plautus)

* Senectus est natura loquacior. (Cicero)

Potius sero quam numquam. (Livius)

Maiores longinquo reverentia. (Tacitus)

Humanius est deridere vitam quam deplorare. (Seneca)

15 * Longae regibus sunt manus. (Efter Ovidius)

Lapsus calami/ linguae.

Nondum re, sed spe. (Cicero)

Dies diem docet.

* In medias res. (Horatius)

20 * Mulier taceat in ecclesia. (1 Kor. 14,34 enl. *Versio Vulgata*)

* Mulier recte olet, ubi nihil olet. (Plautus)

[Populus Romanus] duás tantúm res ánxius óptat:
pán(em) et círcensés. (Juvenalis)

* Ista quidem vis est! (Caesar enligt Suetonius)

* Illis, quorum meruere labores. (Propertius)

* Hoc mihi suspectum (e)st, quod olés bene, Póstume, sémper.
Póstume, nón ben(e) olét, quí bene sémper olét. (Martialis)

5 * Septuaginta

Hinc illae lacrimae. (Terentius)

Iteretur (*förkortat* Iter. *på recept*)

* Audiatur et altera pars. (Romersk rättsprincip)

* Contumeliam si dices, audies. (Plautus)

10 Spes est ultimum rerum adversarum solacium.

Mens sana in corpore sano. (Juvenalis)

* Aequám meménto rébus in árduís
serváre méntem. (Horatius)

* Esse potius quam videri. (Tyko Brahes valspråk)

15 * Esse, non videri. (Fredrik den stores valspråk)

* Non scholae sed vitae discimus.

Omkastning av det ursprungliga Non vitae sed scholae discimus. (Seneca)

Homines dum docent, discunt. (Seneca)

Epistula [...] non erubescit. (Cicero)

20 Doctor honoris causa.

Dum inter homines sumus, colamus humanitatem. (Seneca)

* Éxegí monumént(um) aére perénniús. (Horatius)

Ex oriente lux, ex occidente lex.

* Ab alio exspectes, alteri quod feceris. (Publius Syrus c:a 50 f. Kr.)

25 Nátur(am) éxpellés furcá, tamen úsque recúrret. (Horatius)

* Bene quí latuít, bene víxit.

(Ovidius' tolkning av Epikuros' maxim Λάθε βιώσας [Lathe biosas] - 'Lev i det fördolda')

Vixit, dum vixit, laetus. (Stiernhielm[s grav])

Cedant arma togae! (Cicero)

5 * Quod licet Iovi, non licet bovi.

Non omnia possumus omnes. (Vergilius)

Nón omnés eadém mirántur amántque. (Horatius)

* Nón omnís moriár. (Horatius)

* Vincere scis, Hannibal, victoria uti nescis. (Livius)

10 Rem tene, verba sequentur. (Cato .d.ä.)

* Quousque tandem? *Kortversion av* Quousque tandem abutēre, Catilina, patientia nostra? (Cicero)

* Nulli contigit impune nasci. (Seneca)

* Ne quid nimis! (Terentius; översättning av en inskrift på Apollon-templet i Delfi: μηδὲν ἄγαν)

15 * Sint ut sunt, aut non sint.

* Spéctatúm veniúnt, veniúnt specténtur ut ípsae. (Ovidius om kvinnor på hästkapplöpning)

* Mirabile dictu. (Vergilius)

* Si quid fecisti, nega! (Jesuitisk maxim)

Si tacuisses, philosophus mansisses. (Boëthius)

20 Orbis pictus *efter* Orbis sensualium pictus (skrift av reformpedagogen och pacifisten Amos Comenius, 1658)

Cúra dabít faciém; faciés neglécta períbit. (Ovidius)

Nemo repente fuit turpissimus. (Juvenalis)

* Res iudicata pro vera habetur. (Romersk rättssats)

* Equó ne créдите, Teucrí!
Quíddid id ést, timeó Danaós et dóna feréntes. (Replik av Laokoon i Vergilius' *Aeneid*)

* Pérfer et óbdurá! Multó gravióra tulísti. *Kortversion av*

* Pérfer et óbdurá: dolor híc tibi próderit ólim;
5 saépe tulít lassís súcus amárus opém. (Ovidius)

* Ómne tulít punctúm, qui míscuit útile dúlci. (Horatius)

* Quís negat Aéneaé de mágna stírpe Nerónem?
Sústulit híc matrém, sústulit ílle patrém.

* Sic itur ad astra! (Vergilius)

10 Ómnia mútantúr, nihil íterit. (Ovidius)
Témpora/Ómnia mútantúr, nos ét mutámur in íllis.
(John Owen [1611] / Lothar I [† 855])

In lacrimis voluptas. (Bengt Lidner)

* Vílius árgentúm (e)st auró, virtútibus aúrum. (Horatius)

15 * Vade mecum!

Fac simile!

Fac totum!

Si vis amari, ama! (Seneca)

Faber est suae quisque fortunae. (Appius Claudius Caecus omkr. 300 f. Kr.)

20 Si vis pacem, para bellum! (Efter Vegetius, författare av militärstrategiska verk, slutet av 300-talet e. Kr., *qui desiderat pacem, praeparet bellum.*)

* Odí profánum vúlgus et árceó. (Horatius)

* Oderint, dum metuant! (Caligulas motto från tragedidiktaren Accius c:a 85 f. Kr.)

* Qui vitia odit, homines odit. (Plinius d. y.)

25 * Dúm loquimúr, fúgerit ínvidá
aétas. Cárpe diém, quámm mínimúm crédula pósteró! (Horatius i ett ode till en kvinna)

* Quid sít futúrum crás, fuge quaérere. (Horatius)

* Sors ést sua cuíque ferénda. (Manilius c:a 10 f. Kr.)

Út desínt virés, tamen ést laudánda volúntas. (Ovidius)

* De gustibus non est disputandum.

Gútta cavát lapidém, consúmitur áculus úsu. (Ovidius) *Vanligare med ändrad lydelse:*

5 * Gútta cavát lapidém, non ví sed saépe cadéndo.

* Scríbere scríbendó, dicéndo dícere dísces.

Nunc ést bibéndum, núnc pede líberó/ pulsánda téllus. (Horatius)

* Fama crescit eundo. (Efter Vergilius)

* Cuiusvis hominis est errare, nullius nisi insipientis in errore perseverare. (Cicero)

10 Noli equi dentes inspicere donati! (Hieronymus)

Ex nihilo nihil fit. (Efter Lucretius)

Sed, ut plerumque fit, maior pars meliorem vicit. (Livius)

Naturalia non sunt turpia, modo fiant occulte.

Fiat iustitia, pereat mundus! (Sägs ha varit habsburgaren Ferdinand I:s valspråk)

15 * Duobus litigantibus tertius gaudet.

* Mutatis mutandis.

*****

Till texterna på följande sidor finns särskilda upplysningar
i *Verba et commentarii in Aurea dicta* fr. o. m. sid 31.

OVIDIUS - slutet av *Quattuor aetates* 'De fyra tidsåldrarna' (i *Metamorphoses*)

Iámque nocéns ferrúm ferróque nocéntius aúro
pródierát; prodít bellúm, quod púgnat utróque,
sángineáque manú crepitántia cóncutit árma.

Vívitur éx raptó: non hósper ab hósperite tútus,

- 5 nón socer á generó; fratrúm quoque grátia rára (e)st;
ímminet éxitió vir cóniugis, ílla maríti;
lúrida térribilés miscént aconíta novércae;
fílius ánte diém patriós inquirít in ánnos.

MARTIALIS - några epigram

Tháïs habét nigrós, niveós Laecánia déntes.

Quaé ratió (e)st? Emptós haéc habet, ílla suós.

Núbere vís Priscó. Non míror, Paúla. Sapísti

Dúcere té non vúlt Príscus. Et ílle sapít.

Núbere Paúla cupít nobís. Ego dúcere Paúlam

nól(o): anus ést. Vellém, sí magis ésset anús.

Núper erát medicús, nunc ést vespílló Diaúlus;

quód vespílló facít, fécerat ét medicús.

Lótus nóbiscúm (e)st, hilarís cenávit, et ídem

íntentús mané (e)st mórtuus Ándragorás.

Tám subitae mortís causám, Faustíne, requírís?

Ín somnís medicúm víderat Hérmodratén.

SENECA

(Ur brev 103 till Lucilius)

Seneca Lucilio suo salutem.

Quid ista circumspecis, quae tibi possunt fortasse evenire, sed possunt et non evenire? Incendium dico, ruinam, alia, quae nobis incidunt, non insidiantur. Illa potius vide, illa vita, quae nos observant, quae captant. Rariores sunt casus, etiam si graves, naufragium facere, 5 vehiculo everti. Ab homine homini cotidianum periculum. Adversus hoc expedi, hoc intentis oculis intueri. Nullum est malum frequentius, nullum pertinacius, nullum blandius. Ac tempestas minatur, antequam surgat, crepant aedificia, antequam corruant, praenuntiat fumus incendium. Subita est ex homine perniciēs et eo diligentius tegitur, quo propius accedit. Erras, si istorum, tibi qui occurrunt, vultibus credis - hominum effigies habent, animos ferarum, nisi 10 quod illarum perniciosus est primus incursus; quos transiere, non quaerunt. Numquam enim illas ad nocendum nisi necessitas incitat; aut fame aut timore coguntur ad pugnam - homini perdere hominem libet!

(Ur brev 7 till Lucilius)

Quid tibi vitandum praecipue existimes, quaeris. - Turbam. Nondum illi tuto committeris. [- -] Utique quo maior est populus, cui miscemur, hoc periculi plus est. Nihil vero tam damnosum bonis moribus quam in aliquo spectaculo desiderare. Tunc enim per voluptatem facilius vitia subrepunt. Quid me existimas dicere? Avarior redeo? - Ambitiosior, luxuriosior, 5 immo vero crudelior et inhumanior, quia inter homines fui!

PETRONIUS - Ur *Cena Trimalchionis*

Cena Trimalchionis ("Kalaset hos Trimalchio") är nästan det enda längre sammanhängande parti som finns bevarat av en av världslitteraturens allra äldsta romaner *Satyricon*. Författaren brukar kallas Petronius Arbiter, därför att han identifierats med en Petronius som var *arbiter elegantiarum* ('smakråd') hos kejsar Nero.

Cena Trimalchionis är en satirisk drift med uppkomlingen och brackan, den typ som den f.d. slaven Gaius Trimalchio representerar. Det latin som skriften är avfattad på skiljer sig högst väsentligt från t.ex. Ciceros, Livius' eller Senecas höglitterära prosa, framför allt i de avsnitt där någon talar. För att karaktärisera sina olika figurer (ofta personer i lägre samhällsställning av grekiskt påbrå) låter Petronius dessa använda ett vardagslatin, fullt av talspråksvarianter, slanguttryck och greccismer.

I följande utdrag (*Satyricon* 61, 6 ff.) berättar en av Trimalchios gäster, Niceros, också en f.d. slav, om en förskräcklig händelse han var med om en gång:

“Cum adhuc servirem, habitabamus in vico angusto; nunc Gavillae domus est. Ibi, quomodo dii volunt, amare coepi uxorem Terentii coponis - noveratis Melissam Tarentinam, pulcherrimum bacciballum. Si quid ab illa petii, nunquam mihi negatum; fecit assem, semissem habui; quicquid habui in illius sinum demandavi, nec unquam fefellitus sum. Huius con-

5 tubernalis ad villam supremum diem obiit. Itaque per scutum, per ocream egi, aginavi, quemadmodum ad illam pervenirem. Scitis autem, in angustiis amici apparent. Forte dominus Capuae exierat ad scruta scita expedienda.

Nactus ego occasionem, persuadeo hospitem nostrum, ut mecum ad quintum milliarium veniat. Erat autem miles, fortis tanquam Orcus. Apoculamus nos circa gallicinia, luna lucebat

10 tanquam meridie. Venimus inter monimenta; homo meus coepit ad stelas facere, sedeo ego cantabundus et stelas numero. Deinde ut respexi ad comitem, ille exuit se et omnia vestimenta secundum viam posuit! Mihi anima in naso esse, stabam tanquam mortuus. At ille subito lupus factus est. - Nolite me iocari putare! Ut mentiar, nullius patrimonium tanti facio. - Sed, quod coeperam dicere, postquam lupus factus est, ululare coepit et in silvas fugit. Ego primitus

15 nesciebam ubi essem, deinde accessi, ut vestimenta eius tollerem. Illa autem lapidea facta sunt. Qui mori timore nisi ego? Gladium tamen strinxi et in tota via umbras cecidi, donec ad villam amicae meae pervenirem. Ut larva intravi, paene animam ebullivi, sudor mihi per bifurcum volabat, oculi mortui - vix unquam refectus sum.

Melissa mea mirari coepit, quod tam sero ambulare, et ‘Si ante’ inquit ‘venisses, saltem

20 nobis adiutasses. Lupus enim villam intravit et omnia pecora tanquam lanius sanguinem illis misit. Nec tamen derisit, etiam si fugit. Servus enim noster lancea collum eius traiecit.’ Haec ut audivi, operire oculos amplius non potui, sed luce clara Gai nostri domum fugi tanquam copo compilatus. Et postquam veni in illum locum, in quo lapidea vestimenta erant facta, nihil inveni nisi sanguinem. Ut vero domum veni, iacebat miles meus in lecto tanquam bovis, et

25 collum illius medicus curabat. Intellexi illum versipellem esse, nec postea cum illo panem gustare potui, non si me occidisses. Viderint alii quid de hoc exopinissent - ego si mentior, genios vestros iratos habeam.”

TACITUS

Ur *Germania* (22, 24)

[Germani] statim e somno, quem plerumque in diem extrahunt, lavantur, saepius calida, ut apud quos plurimum hiems occupat. Lauti cibum capiunt; separatae singulis sedes et sua cuique mensa. Tum ad negotia nec minus saepe ad convivia procedunt armati. Diem noctemque continuare potando nulli probrum.

- 5   Crebrae, ut inter vinolentos, rixae raro conviciis, saepius caede et vulneribus transiguntur. Sed et de reconciliandis in vicem inimicis et iungendis adfinitatibus et adsciscendis principibus, de pace denique ac bello plerumque in conviviis consultant, tamquam nullo magis tempore aut ad simplices cogitationes pateat animus aut ad magnas incalescat. Gens non astuta nec callida aperit adhuc secreta pectoris licentia ioci; ergo detecta et nuda omnium mens.
- 10   Postera die retractatur, et salva utriusque temporis ratio est: deliberant, dum fingere nesciunt, constituunt, dum errare non possunt. [---]

- Aleam, quod mirere, sobrii inter seria exercent, tanta lucrandi perdendive temeritate, ut, cum omnia defecerunt, extremo ac novissimo iactu de libertate - ac de corpore - contendunt. Victus voluntariam servitutem adit; quamvis iuvenior, quamvis robustior adligari se ac venire
- 15   patitur. Ea est in re prava pervicacia - ipsi fidem vocant.

Ur Versio Vulgata

JULEVANGELIET (Lukas 2,1 - 14)

Factum est autem: in diebus illis exiebat edictum a Caesare Augusto, ut describeretur universus orbis. Haec descriptio prima facta est praeside Syriae Quirino. Et ibant omnes ut profiterentur, singuli in suam civitatem. Ascendit autem et Ioseph a Galilaea de civitate Nazareth in Iudaeam in civitatem David, quae vocatur Bethlehem, eo quod esset de domo et
5 familia David, ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore praegnante.

Factum est autem: cum essent ibi, impleti sunt dies ut pareret. Et peperit filium suum primogenitum, et pannis eum involvit, et reclinavit eum in praesepio, quia non erat eis locus in diversorio.

Et pastores erant in regione eadem, vigilantes et custodientes vigilias noctis super gregem
10 suum. Et ecce angelus Domini stetit iuxta illos, et claritas Dei circumfulsit illos, et timuerunt timore magno. Et dixit illis angelus: “Nolite timere! Ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David. Et hoc vobis signum: Invenietis infantem pannis involutum et positum in praesepio.” Et subito facta est cum angelo multitudo militiae caelestis laudantium
15 Deum et dicentium:

“Gloria in altissimis Deo,
et in terra pax hominibus bonae voluntatis.”